

Motion till riksdagen

2019/20:3077

av **Robert Hannah m.fl. (L)**

Heltäckande översyn av överförmyndar-, godmans- och förvaltarsystemet

Förslag till riksdagsbeslut

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om tilläggsdirektiv till utredningen om översyn av reglerna om gode män och förvaltare och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Liberalerna anser att tiden är mogen för en total översyn av systemet med kommunala överförmyndare och gode män och förvaltare. Under en följd av år har det med jämna mellanrum uppdragats brister i tillsynen av hur gode män och förvaltare sköter sina uppdrag. Det kan även ifrågasättas om strukturen för granskning av gode män och förvaltarna innan de förordnas, och för att upphäva deras förordnanden om de i efterhand visar sig olämpliga för sitt uppdrag, fungerar tillräckligt väl.

Den som inte själv kan sköta sina egna ekonomiska och rättsliga angelägenheter har rätt att få en ställföreträdare, en god man, utsedd. Det är ett frivilligt uppdrag, som förordnas av tingsrätter och kommunernas överförmyndare. Sju länsstyrelser har i sin tur i uppdrag att granska de kommunala överförmyndarnas granskningsverksamhet.

Systemet har visat sig fungera dåligt. Medierna uppmärksammar inte sällan gode män som har misskött sina uppdrag. Länsstyrelserna riktar löpande allvarlig kritik mot kommunernas överförmynderverksamhet, utan att dessa som en konsekvens synes bättra sig. Kommunernas granskning av de gode männen är för långsam och för dålig.

Många kommuner har problem med rekryteringen av gode män. Samtidigt ökar kraven på de gode männens redovisning: uppdraget, som är frivilligt, blir mer och mer komplicerat och tidskrävande. Man arbetar ensamt och kan i möten med sina uppdragsgivare utsättas för risker. Ersättningen är låg och har inte höjts i takt med att lönestegringen. Om en ställföreträdare går bort eller hastigt lämnar uppdraget finns ingen annan backup än anhöriga. Det behövs därför en översyn med syfte att göra det mer lockande att ta sig an uppdraget som ställföreträdare.

Riksrevisionen kom 2017 med en mycket tydlig rapport om gode man-systemets allvarliga brister ("Tillsyn av ställföreträdare och överförmyndare – Statens bristande ansvar för samhällets mest utsatta", RiR 2017:33). Riksdagen beslutade därefter genom ett tillkännagivande att regeringen måste ta itu med en modernisering av lagstiftningen. Regeringen tillsatte därför juni 2019 en utredning med detta syfte. Det är angeläget att utredaren nu vågar presentera skarpa förslag till åtgärder som skyddar dem som mest behöver det.

Enligt riksdagens utredningstjänst har 18 kommuner kommunalt anställda ställföreträdare, detta trots att uppdraget enligt lagstiftningen är individuellt. 47 kommuner köper ställföreträdartjänster från privata företag. Flera av dessa kommuner har inte på något grundligt sätt utrett lagrummet för att tillsätta bolagsanställda eller kommunala tjänstemän som ställföreträdare. Och när kommuner har gjort utredningar så konstaterar man att rättsläget är osäkert.

Att godmanskap är ett uppdrag för frivilliga har ibland sina fördelar. Den frivillige gode mannen kan genom personligt engagemang göra mer för en person än vad som skulle kunna förväntas av en yrkesperson. Det har också sina nackdelar. En är att likvärdigheten i stöd till huvudmännen är ojämn. Och, desto allvarligare, det är svårt att hitta frivilliga som vill ta på sig ställföreträdarskap av en mer krävande natur, till exempel stöd för psykiskt sjuka.

Bristerna i ställföreträdarsystemet har varit kända i många år. Länsstyrelserna är konsekvent kritiska i sina granskningar, statliga utredningar påtalar med jämna mellanrum allvarliga brister i systemet, medierna avslöjar återkommande grava fall av vanskötsel.

Regeringen har svarat med en gradvis skärpning i kontrollen av gode män. Den frivilliga gode mannen blir förlagd med vite om hen inte rapporterar rätt och i rätt tid. Detaljnivån i rapporteringen ökar, digitala banktjänster och legitimationer för olika förvaltningar gör arbetet mer krävande att utföra.

Människor lägger samtidigt mindre tid på frivilliguppdrag, och mer tid på arbete. Högre krav på de frivilliga, samtidigt som antalet frivilliga minskar, håller inte. Även om kommuner kan upprätta gemensamma förvaltningar så kan man inte matcha behovet av frivilliga ställföreträdare mot hur många det finns. De som allra mest behöver en ställföreträdare får ingen.

Behovet av en översyn har blivit än mer uppenbart i och med den stora tillströmningen av ensamkommande barn och ungdomar. Ensamkommande får skyndsamt en god man utsedd, medan det först långt senare i asylprocessen utses en särskilt förordnad vårdnadshavare. Detta leder till att många ensamkommande under lång tid saknar någon vuxen som tar på sig en föräldraroll i föräldrarnas frånvaro. Rollen som god man är avgränsad till att bevaka barnets intressen i främst juridiska och ekonomiska frågor. Frågan är om det inte borde finnas en särskild form av utökat godmanskap eller interimistiskt vårdnadshavarskap för barn och ungdomar i denna situation.

Liberalerna anser att regeringen har varit alltför försiktig i sitt utredningsdirektiv av ställföreträdarysendet samtidigt som den lämnar utrymme åt utredaren att komma med skarpa förslag. Vi ställer följande krav på den nya lagstiftningen och förvaltningen av ställföreträdarsystemet. Detta bör meddelas den pågående utredningen i form av tilläggsdirektiv.

- Att upprättandet av och villkoren för de kommunala förvaltningsenheter vars anställda är ställföreträdare i svårrekryterade fall förtydligas.
- Att upphandling av och villkoren för de kommunala förvaltningsenheter vars anställda är ställföreträdare i svårrekryterade fall förtydligas.
- Att upphandling av ställföreträdare från idéburna organisationer och det privata näringslivet också ska vara ett möjligt sätt att tillgodose behovet av ställföreträdare. Lagrummet för detta måste förtydligas.
- Att en nationell tillsynsmyndighet inrättas. Det har tidigare föreslagits att en av länsstyrelserna ska få ett nationellt samordningsuppdrag. Detta är i vår mening otillräckligt. En nationell myndighet som utfärdar gemensamma och likvärdiga rapporteringskrav för ställföreträdare i hela landet behövs.

- Den nationella myndigheten bör också få ett uppdrag att föra offentlig statistik. Ingen har idag ett tydligt ansvar för detta. Öppna jämförelser av kommunernas handläggningstakt och kvalitet gör det möjligt för kommunerna att uppmärksamma brister och att utveckla verksamheten när det behövs.
- Ett nationellt ställföreträdarregister måste upprättas så att överförmyndarförvaltningarna kan sortera bort ställföreträdare som visat sig olämpliga för uppdraget i någon annan kommun än den egna.
- Frågan om en särskild form av utökat godmanskap eller interimistiskt vårdnadshavarskap för ensamkommande barn och ungdomar bör utredas.

Personer som inte kan sköta sina angelägenheter har rätt till ett väl fungerande och rättssäkert system. Därför lägger Liberalerna här fram ovanstående riktlinjer för en bred reform av ställföreträdarsystemet.

Robert Hannah (L)

Johan Pehrson (L)

Lina Nordquist (L)

Christer Nylander (L)

Allan Widman (L)

Barbro Westerholm (L)

Maria Nilsson (L)

Gulan Avcı (L)

Mats Persson (L)

Bengt Eliasson (L)